

Kıbrıs'ta Tasavvuf ve Lefkoşa Mevlevîhânesi

Ahmet ÖGKE*

Özet

Kıbrıs'ta tasavvufun tarihi, adanın müslümanlar tarafından fethiyle birlikte başlar. Bu tarihi, ister Muâviye'nin emriyle Kıbrıs adasını ilk defa fetih için H. 28 / M. 649 yılında gelen İslâm ordusunun adaya çıkışı ve burada şehid düşen Hala Sultan ile başlatalım, isterse Osmanlı Sultanı II. Selim zamanında 1571 yılında Kıbrıs'ın kesin olarak fethedilip İslâm toprakları arasına katılmasıyla başlatalım, bu gerçek değişmez. Hala Sultan Tekkesi ve Türbesi hâlâ ayakta ve yine Kıbrıs'ın kesin fethinin hemen sonrasında kurulan Lefkoşa Mevlevîhânesi de hâlâ ayakta. Esâsen Sultan II. Selim'e yakınlığıyla bilinen ve Kıbrıs'ın fethini gerçekleştiren ordu komutanı Lala Mustafa Paşa da bir Mevlevî idi. İşte böylece Kıbrıs'ın fethinde İslâm'ın fetih ruhunun yanı sıra en önemli motivasyon kaynaklarından biri olarak Tasavvuf ve Mevlevîlik apaçık karşımıza çıkmakta.

Adanın 1571'deki Osmanlı fethine, Şam Halvetî hankâhı şeyhi Noktacı Ali Dede'nin bir dervîşi, Bektâşî Kutub Baba, ulemâdan Abdülaziz Efendi gibi zatlar iştirak etmiş, şehid olanlara bilâhere önce türbe yapılmış, daha sonra bu mekânlara mescid ve tekkeler eklenmiştir. Bunların başında Hz. Peygamber s.a.v.'in süt teyzesi Ümmü Harâm'ın türbesi ve tekkesi bulunmaktadır ki biz ona Hala Sultan demekteyiz.

Dinî ve tasavvufî hayatın kolları hükmündeki tarîkatların Kıbrıs'ın hemen bütün şehirlerinde tekke ve zâviyeler kurdukları kaynaklara yer almaktadır. Örneğin, Osmanlılar döneminde Anadolu'daki tarîkatların en eskilerinden biri olan Eşrefîyye'nin İznik'teki dergâhının dördüncü postnişini Hamdî-i Evvel'in oğulları Abdülmü'min ve Lutfî efendilerin gayretleriyle Eşrefîlik adına Lefke'de bir tekke kurulmuştur. Bu tasavvufî ekolün

* Prof. Dr., Akdeniz Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi, Antalya. ahmetogke@akdeniz.edu.tr

mensupları ve özellikle de postnişinleri, şiir ve tasavvuf başta olmak üzere değişik alanlarda pek çok eserler vererek Kıbrıs'ın dinî ve kültürel hayatına katkıda bulunmuşlardır.

Kıbrıs'ta Mevlevî, Bektâşî, Kâdirî, Nakşî ve Celvetî tarikatlarına bağlı yaklaşık 18 kadar tekke inşa edilmiştir. Bazı tekkelerde bazen Halvetî şeyhleri de görev yapmışlardır. Kıbrıs'ta Mevlevîlik, 1593'te Lefkoşa Mevlevîhânesi ve daha sonra da Magosa Mevlevîhânesi'nin açılmasıyla birlikte kök salmıştır. Hala Sultan ve Kutub Osman tekkeleri bir ara Mevlevî şeyhlerince idare edilmiştir.

İşte bu bildiride; genelde Kıbrıs'ta tasavvufî ekoller, tekkeler ve icra ettikleri işlevler, adanın tarihî, dînî, edebî, fikrî, ahlâkî ve mânevî değerlerinin inşası ve yaşatılmasında gösterdiği etkileri ele alınacak; Lefkoşa Mevlevîhânesi özelinde de tarihî süreç içerisinde Kıbrıs'taki tasavvufî hayata ve toplumdaki yansımalarına ışık tutulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs, Tasavvuf, Tarikatlar, Mevlevîlik, Mevlevîhâneler,

Sufism and Nicosia Mevlevi House in Cyprus

Abstract

The history of Sufism in Cyprus begins with the conquest of the island by the Muslims. Let's start this history with the arrival of the Islamic army, which came to the island in H. 28 / M. 649 for the first time to conquer the island of Cyprus by the order of Muawiya, and Hala Sultan, who was martyred here, or the Ottoman Sultan II. Let's start with the definitive conquest of Cyprus in 1571 during the reign of Selim and its inclusion among the Islamic lands, this fact does not change. The Hala Sultan Dervish Lodge and Tomb are still standing, and the Nicosia Mevlevi House, which was established right after the definitive conquest of Cyprus, is still standing. Actually, Sultan II. Lala Mustafa Pasha, the army commander who was known for his closeness to Selim and who realized the conquest of Cyprus, was also a Mevlevi. Thus, in the conquest of Cyprus, Sufism and Mevlevism are clearly seen as one of the most important sources of motivation, as well as the spirit of conquest of Islam.

In the Ottoman conquest of the island in 1571, individuals such as a dervish of Noktacı Ali Dede, the sheikh of the Halveti Khan of Damascus, Bektashi Qutb Baba, and one of the ulema Abdulaziz Effendi participated, firstly mausoleums were built for the martyrs, and later mosques and lodges were added to these places. At the beginning of these, Hz. There is the mausoleum and lodge of Umm Haram (we call her Hala Sultan), the foster aunt of the Prophet s.a.v.

It is found in the sources that the sects, which are the branches of religious and sufistical life, established dervish lodges and zaviyes in almost all cities of Cyprus. For example, during the Ottoman period, a lodge was established in Lefke in the name of Eşrefiyye, with the efforts of Abdülmü'min and Lütfi Efendi, sons of Hamid-i Evvel, the fourth post of the dervish lodge of Eşrefiyye, one of the oldest sects in Anatolia. Members of this sufistical school, and especially its followers, contributed to the religious and cultural life of Cyprus by producing many works in different fields, especially poetry and sufism.

About 18 lodges affiliated to the Mevlevi, Bektashi, Kadiri, Nakshi and Celveti sects were built in Cyprus. Halveti sheiks also served in some lodges. Mevlevi order in Cyprus took root in 1593 with the opening of the Nicosia Mevlevi Lodge and later the Famagusta Mevlevi Lodge. Hala Sultan and Qutb Osman lodges were ruled by Mevlevi sheikhs for a while.

Here in this statement; In general, Sufi schools, lodges and their functions in Cyprus, and their effects on the construction and survival of the island's historical, religious, literary, intellectual, moral and spiritual values will be discussed; In particular, the Nicosia Mevlevi House will try to shed light on the mystical life in Cyprus and its reflections in the society during the historical process.

Keywords: Cyprus, Sufism, Sects, Mevlevism, Mevlevi House in Nicosia

1. KIBRIS'TA İSLÂM ve TASAVVUF

1.1. KIBRIS'IN MÜSLÜMANLAR TARAFINDAN FETHİ

İslâm'ın 3. Halîfesi Hz. Osman (r.a.)'ın izni ve tâlimâtıyla dönemin Suriye vâlisi Muâviye b. Ebî Süfyân'ın (ö. 60/680) Doğu Roma İmparatorluğu elinde bulunan Kıbrıs üzerine H. 28 / M. 648-49 yılında düzenlediği deniz seferine, ashâb-ı kirâmdan pek çok gönüllünün yanı sıra Ubâde b. Sâmit (ö. 34/654) ile hanımı 86 yaşındaki Ümmü Harâm¹ (ö. 28 / 648) da katılmıştır. Muâviye, Mısır Vâlisi Abdullah b. Sa'd b. Ebû Serh'i (ö. 36/656) de sefere çağırır. Müslüman filosu 649 yılı ilkbaharında 1700 gemiyle Akkâ'dan denize açılır. Muâviye, filonun idaresini Abdullah b. Sa'd Ebû Serh ile Abdullah b. Kays'a vermiştir. Müslümanlar Kıbrıs'ın merkezi Konstantia önünde karaya çıkarak şehri kuşatırlar. Karaya çıkıldığı sırada Ümmü Harâm bineğinden düşerek ölür ve burada defnedilir.²

Hala Sultan Tekkesi'nde bulunan kabri bugün de ziyaret edilmektedir. İşte çok sayıda sahâbenin şehid olduğu bu kuşatma sonunda “7200 altın vergi ödenmesi ve müslümanlara saldırılmaması” şartıyla yapılan bir anlaşmayla Kıbrıs, müslümanlar tarafından barış yoluyla ilk kez fethedilmiştir.³

Adanın 1571'deki Osmanlı fethi öncesi adada 20 bin nüfus olduğu düşünülmektedir. Fetihle birlikte adada iskân siyaseti gereği Anadolu'dan 8 bin aile göç ettirilmiştir.

Kıbrıs'taki tasavvufî düşünceyi ve yaşantıyı ana hatlarıyla ele alacak olursak:

1.2. KIBRIS'TA TASAVVUF

Kıbrıs'ta Mevlevî, Bektâşî, Kâdirî, Nakşî, Rifâî ve Celvetî tarîkatlarına bağlı yaklaşık 20'yi aşkın tekke inşa edilmiştir. Bazı tekkelerde bazen Halvetî şeyhleri de görev yapmışlardır. Kıbrıs'ta Mevlevîlik, 1593'te Lefkoşa Mevlevîhânesi ve daha sonra da Magosa Mevlevîhânesi'nin açılmasıyla birlikte kök salmıştır. Hala Sultan ve Kutub Osman tekkeleri de bir ara Mevlevî şeyhlerince idare edilmiştir.⁴

¹ Geniş bilgi için bk.: Kandemir, M. Yaşar, “Ümmü Harâm”, *DİA*.

² Demirkent, Işın, “Kıbrıs (Tarih)”, *DİA*.

³ Demirkent, “Kıbrıs (Tarih)”, *DİA*.

⁴ Öztürk, Mehmet Cemal, “Başbakanlık Osmanlı Arşivine Göre Kıbrıs Tekkeleri”, *Tarihte Kıbrıs*, Ed.: Osman Köse, c. II, Ankara, 2017, s. 625.

Dinî ve tasavvufî hayatın kolları hükmündeki tarîkatların Kıbrıs'ın bütün şehirlerinde tekke ve zâviyeler kurdukları kaynaklarda yer almaktadır. Örneğin, Osmanlılar döneminde Anadolu'daki tarîkatların en eskilerinden biri olan Eşrefiyye'nin İznik'teki dergâhının dördüncü postnişini Hamdî-i Evvel'in oğulları Abdülmü'min ve Lütfî efendilerin gayretleriyle Eşrefîlik adına Lefke'de bir tekke kurulmuştur. Bu tasavvufî ekolün mensupları ve özellikle de postnişinleri, şiir ve tasavvuf başta olmak üzere değişik alanlarda pek çok eserler vererek Kıbrıs'ın dinî ve kültürel hayatına önemli katkılarda bulunmuşlardır.⁵

1.2.1. Hala Sultan Tekkesi

Hala Sultan Külliyesi bugün Kıbrıs'ın Rum kesiminde, Larnaka şehrinin güneyinde Tuz gölünün yakınında yer almakta olup türbe, câmi, tekke, çeşme ve mezarlıktan oluşan bir manzumedir. 1571 tarihinde Osmanlı'nın adayı fethetmesiyle Hala Sultan kabri ihyâ edilmiştir. 1760 senesinde Şeyh Hasan Efendi tarafından üzerine bir türbe inşa edilmiş, türbenin çevresinde, Silâhdar Kaptanbaşı Mustafa Ağa tarafından bir şadırvan ve bir tekke yapılmıştır. 1816 yılında ise Kıbrıs muhassılı Seyyid Mehmed Emin Efendi tarafından câmi yaptırılarak küçük bir külliye teşekkül ettirilmiştir.⁶ Câminin aynı zamanda tekkenin tevhidhânesi olarak da kullanıldığı anlaşılmaktadır.⁷

25 kadar şeyhin postnişinlik yaptığı Hala Sultan Tekkesi ve Türbesinin 18. yüzyılda bir ara Mevlevî şeyhlerinin kontrolünde olduğu, ancak aynı yüzyılın başlarından itibaren Nakşibendî şeyhlerinin elinde bulunduğu anlaşılmaktadır.⁸

1.2.2. Kıbrıs'ta Mevlevîlik

Kıbrıs'ta yayılma imkânı bulan en eski tarîkatlardan biri Mevlevîlik'tir. Esâsen Sultan II. Selim'e yakınlığıyla bilinen ve Kıbrıs'ın fethini gerçekleştiren ordu komutanı Lala Mustafa Paşa da bir Mevlevî idi. Yine Kıbrıs'ın fetih tarihini, bir Mevlevî şeyhi olan Ârif Dede yazmıştır.

⁵ Topal, Mehmet, "Lefke'de Osmanlı Vakıfları", *Tarihte Kıbrıs*, Ed.: Osman Köse, Ankara, 2017, c. II, s. 717.

⁶ Küçükdağ, Yusuf, "Kıbrıs Tekke ve Zâviyeleri", *Türk Tasavvuf Araştırmaları*, Çizgi Kitâbevi, Konya, 2005, s. 385.

⁷ Yılmaz, Necdet, "Kıbrıs'ta Hala Sultan Tekkesi ve Son Şeyhi Musa Kâzım Efendi", *Tarihte Kıbrıs*, Ed.: Osman Köse, c. II, Ankara, 2017, s. 810.

⁸ Yılmaz, "Kıbrıs'ta Hala Sultan Tekkesi ve Son Şeyhi Musa Kâzım Efendi", s. 816.

Daha sonra 1593 yılında Kıbrıs'ta kurulan ilk tekke hüviyetindeki Lefkoşa Mevlevîhânesi çevresinde Mevlevîlik teşkîlâtlanarak adanın en etkin tasavvuf zümrelerinden biri olmuştur. Bilâhare Magosa Mevlevîhânesi de açılarak bu etki daha da artmıştır.⁹ Kaynaklarda “Mevlevî Tekkesi” olarak da geçen Magosa Mevlevîhânesi'nin 18. yüzyıl başlarında hizmet verdiği kesin olarak bilinmektedir.¹⁰

Kıbrıs'taki bu iki Mevlevîhâne dışında, 18. yüzyıl başlarında Tuzla'daki Hala Sultan Tekkesi'ne de kısa süreliğine Mevlevî şeyhi atanmıştır. Yine bir Celvetî tekkesi olan Kutub Osman Efendi Tekkesi'ne de Mevlevî şeyhleri atanmıştır.¹¹ Öte yandan Tuzla kazasına bağlı İskele kasabasında bulunduğu anlaşılan Bektâşî dergâhı Zuhûrî (Zuhûrât) Baba Tekkesi'ne 1826'da Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasıyla birlikte Bektâşîliğin de yasaklanması sonrasında 18. yüzyılın sonlarına doğru Mevlevî şeyhleri tâyin olunmuştur.¹² Yine Lefkoşa'da bulunan Kırklar (Karadonlu Can Baba) Bektâşî Tekkesi de Melâmî-Mevlevî şeyhlerin idaresine verilmiştir. 1908 yılına kadar bu tekkenin bilinen son postnişîni, Melâmî-Mevlevî Şeyhi Hacı Feyzullah Baba Erenler'dir.¹³ Ayrıca tarihin değişik dönemlerinde Limasol'da Pîrî Dede Dergâhı'nda, Baf'ta Mehmed Bey Ebûbekir Câmîi'nin de ve Aşağı Baf'ta Hacı Mehmed Baba Tekkesi'nde de Mevlevî âyin-i şerîfleri icrâ edilmiştir.¹⁴

1925'te Türkiye'de tekke ve zâviyeler kapatıldıktan sonra Halep Mevlevîhânesi'ne bağlanan Lefkoşa Mevlevîhânesi, son postnişin Şamlı Selim Dede'nin 1953'te vefâtına kadar faâliyetlerini sürdürmüştür.¹⁵

1.2.3. Kıbrıs'ta Bektâşîlik

Tarihi Kıbrıs'ın Osmanlılar tarafından fethiyle eşdeğer bir diğer tarikat Bektâşîlik'tir. 1571'de adanın fethine Bektâşî Kutub Baba da katılmış

⁹ Küçükdağ, “Kıbrıs Tekke ve Zâviyeleri”, s. 382.

¹⁰ Küçükdağ, “Kıbrıs Tekke ve Zâviyeleri”, s. 387.

¹¹ Küçükdağ, “Kıbrıs Tekke ve Zâviyeleri”, s. 382.

¹² Maden, Fahri, “Kıbrıs'ta Bektâşî Tekkeleri”, *Tarihte Kıbrıs*, Ed.: Osman Köse, c. II, Ankara, 2017, s. 663.

¹³ Maden, “Kıbrıs'ta Bektâşî Tekke ve Türbeleri”, s. 664.

¹⁴ Küçükdağ, “Kıbrıs Tekke ve Zâviyeleri”, s. 382.

¹⁵ Öztürk, “Başbakanlık Osmanlı Arşivine Göre Kıbrıs Tekkeleri”, ss. 626-627.

ve Yeniçeri Ocağı'ndaki bir Bektâşî taburu da görev almıştır. Bu Bektâşîler ve fetih sonrası adaya yerleştirilen bin kişilik Yeniçeri garnizonu, adada Bektâşîliğin ilk nüvesini oluşturmuşlardır. Lefkoşa'daki Yeniçeri garnizonu, Alemdar (Bayraktar) Baba Tekkesi'nin yakınında bulunduğu Ömeriye mahallesinde yer almaktaydı.¹⁶

Lefkoşa'da Yediler, Kara Baba, Kurt Baba, Kaçkaç (Akkaş) Dede, Edhem Dede Türbeleri; Yitik Dede mezarı ve Üçler Türbesi ile Girne Kapısı Türk mezarlığındaki Genç Abdal ve Cenk Abdal Türbeleri adanın fethinde görev alan gazi dervişlere işaret etmektedir. Abdalân-ı Rum ve Kalenderî dervişleri olarak anılan bu zâtlar, fetih sırasında adaya Hacı Bektaş-ı Velî irfânını getirmişler ve böylece adada Bektâşîlik ortaya çıkmıştır.

Adada zaman içerisinde Larnaka'da Zuhûrî (Zuhûrât) Baba, Lefkoşa'da Alemdar Gazi / Bayraktar Baba, Kutub (Kurt) Baba ve Kırklar (Karadonlu Can Baba) tekkesi, Baf'ta Hasan Baba ve Tuzla'da Türâbî Ali Baba tekkesi gibi tekkeler, tarihte adadaki Bektâşîliği temsil etmiştir.¹⁷

1.3. Kıbrıs'ta Nakşbendîlik

Nakşbendîliğin adaya ne zaman geldiği tam olarak tespit edilememektedir. Bununla birlikte adanın değişik yerlerindeki çok sayıdaki tekkede Nakşî şeyhlerinin faâliyet yürüttüğü bilinmektedir. Örneğin 18. asrın başlarından itibaren Hala Sultan Tekkesi'nde Nakşî şeyhleri postnişinlik yapmaya başlamıştır.¹⁸

18. yüzyıl başlarında Hala Sultan Tekkesi'ne atandığı bilinen ilk Nakşî şeyhi olan Şeyh el-Hâc Abdürrahîm-i Özbekî'den (ö. 1156 / 1749) itibaren tekkenin son şeyhi (1955'te görevi bırakan) Musa Kâzım Efendi'ye (ö. 1964) kadar hep Nakşbendiyye tarîkatı meşâyihî görev yapmıştır. Dolayısıyla Hala Sultan tekkesinin son üç asırlık tarihinde hep Nakşî şeyhlerinin görev yaptığı kaynaklardan anlaşılmaktadır. Bu süre zarfında 20 kadar Nakşî şeyhi Hala Sultan Tekkesi'nde vazife yürütmüştür.¹⁹

¹⁶ Maden, "Kıbrıs'ta Bektaşî Tekke ve Türbeleri", ss. 661-662.

¹⁷ Öztürk, "Başbakanlık Osmanlı Arşivine Göre Kıbrıs Tekkeleri", s. 628; Maden, "Kıbrıs'ta Bektaşî Tekke ve Türbeleri", s. 662.

¹⁸ Öztürk, "Başbakanlık Osmanlı Arşivine Göre Kıbrıs Tekkeleri", s. 626.

¹⁹ Yılmaz, "Kıbrıs'ta Hala Sultan Tekkesi ve Son Şeyhi Musa Kâzım Efendi", ss. 815-816. Söz konusu tekkede görev yapan **Nakşî** şeyhlerinin silsilesi için bu çalışmanın "Hala Sultan Tekkesi" başlığına bakılabilir.

Türâbî Ali Baba Bektâşî Tekkesi'nde de bir ara Nakşbendiyye tarîkatına mensup şeyhlerin Nakşî usûlüne göre hatm-i hâcegân yaptırdıkları ve bu tarîkatın esaslarına göre faâliyet yürüttükleri, arşiv belgelerinden anlaşılmaktadır.²⁰

Yine Lefkoşa'nın Haydarpaşa mahallesindeki Kâdirî – Rifâî şeyhi Kara Baba türbesi ve tekkesinde de Nakşî şeyhleri bir süre şeyhlik yapmışlardır.²¹

Bir Bektâşî tekkesi olan Zuhûrî (Zuhûrât Baba) Tekkesi de 1826'da seddedildikten sonra, 1830'dan itibaren Nakşbendiyye tarîkatına mensup şeyhler tarafından idare edilmeye başlanmıştır. İlk olarak Dağıstânî Mehmed Efendi türbedarlığa getirilmiştir. Daha sonra 1864'te Şeyh Hâfız Mehmed b. Hızır Halîfe, 1865'te Hâfız Hasan Efendi, 1869'da Nakşî şeyhi Hâfız Hüseyin Baba tâyin olunmuştur.²²

Vaktiyle Tuzla kasabası yakınında bulunan Şeyh Berâbetî türbesi de türbedar tâyini dolayısıyla 1765 yılına ait bir berât sûretinde “eş-Şeyh Berâbetî Türbesi” olarak geçmektedir. Nakşbendî tarîkatı şeyhlerinden olduğu anlaşılan Berâbetî lakaplı bir zâta ait, 18. asırda ortaya çıkan bir türbedir. 19. yüzyılda yıkıldığı tahmin edilmektedir.²³

Görüldüğü üzere Kıbrıs'ta Nakşbendîlik, özellikle Hala Sultan Tekkesi çevresinde teşkilâtlanmış, 1826'dan itibaren kapatılan pek çok Bektâşî tekkesi de Nakşibendiyye tarîkatına devredilerek faâliyetlerini yakın zamana kadar sürdürmüştür. Böylelikle Osmanlı Devleti'nin en çok güvendiği iki tarîkattan biri olarak Nakşbendîlik, özellikle son asırlarda adada öne çıkmıştır.

Bütün bunların yanı sıra, yakın zamanda vefat eden Şeyh Nâzım Kıbrısî'nin (d. 21 Nisan 1922, Larnaka / Kıbrıs – ö. 7 Mayıs 2014, Lefkoşa / KKTC) de Nakşibendiyye tarîkatına müntesip olduğu dikkate alınırsa, adanın özellikle son üç asrında Nakşîliğin ağırlığı ve etkinliği göze çarpar.

²⁰ Maden, “Kıbrıs'ta Bektaşî Tekke ve Türbeleri”, s. 681.

²¹ Öztürk, “Başbakanlık Osmanlı Arşivine Göre Kıbrıs Tekkeleri”, s. 629; Küçükdağ, “Kıbrıs Tekke ve Zâviyeleri”, s. 391.

²² Öztürk, “Başbakanlık Osmanlı Arşivine Göre Kıbrıs Tekkeleri”, s. 628.

²³ Küçükdağ, “Kıbrıs Tekke ve Zâviyeleri”, s. 391.

1.4. Kıbrıs'ta Celvetîlik

Adaya Celvetîlik, 1690'da Magosa'ya sürgün edilen Atpazârî Osman Fazlî Efendi ile gelmiştir. Bazı kaynaklarda Halvetî olarak anılan Osman Efendi, kısa bir süre sonra irtihâl etmiştir. Esasen Celvetîlik, Halvetiyye'den doğmuş bir tarîkattir. Önce türbe, bilâhare mescid ve tekke yapılmıştır.²⁴

8Magosa surunun dışında, Akkule Kapısı'nın karşısındaki eski Türk mezarlığı içindeki tekke, türbe ve mescidden oluşur.

Atpazârî Osman Fazlî Efendi bazı metinlerde Bektâşî ve Melâmî olduğu ifade edilse de bu bilgi doğru değildir. Zira kendisinin tarîkat silsilesi Celvetî'dir. Ayrıca hakkında yapılan üç bilimsel tez sahibi de onun Celvetî olduğu konusunda hem-fikirdirler.²⁵

1.5. Kıbrıs'ta Kâdirîlik

Osmanlı döneminde Magosa kazâsında gösterilen Ağlayan Dede Tekkesi, bir Kâdirî zâviyesiydi. Tekkenin kurucu şeyhi Mustafa Resmî Âhî Hz., Kâdiriyye tarîkatinin Resmiyye kolunun kurucusu bir pîr-i sâîndir. 18. yüzyılın ikinci yarısında yaşayan Mustafa Âhî Hz., 1792'de Kıbrıs'a, Magosa kalesine gönderilen Mustafa Resmî Âhî Hz., 41 gün sonra Hakk'ın rahmetine kavuşmuştur.²⁶

Osmanlılar döneminde Anadolu'daki tarîkatların en eskilerinden biri olan Kâdirîliğin Eşrefiyye kolunun İznik'teki dergâhının dördüncü postnişini Hamdî-i Evvel'in oğulları Abdülmü'min ve Lütfî efendilerin gayretleriyle Eşrefîlik adına Lefke'de bir tekke kurulmuştur.²⁷

Ayrıca Kıbrıs'taki Kâdirî tekkeleri arasında Lefkoşa'da Şeyh Hafız Hasan Efendi Tekkesi / Kâdirî Hankâhı da sayılmaktadır.²⁸

²⁴ Öztürk, "Başbakanlık Osmanlı Arşivine Göre Kıbrıs Tekkeleri", s. 626.

²⁵ Öztürk, "Başbakanlık Osmanlı Arşivine Göre Kıbrıs Tekkeleri", ss. 627-628.

²⁶ Öztürk, "Başbakanlık Osmanlı Arşivine Göre Kıbrıs Tekkeleri", s. 629; Küçükdağ, "Kıbrıs Tekke ve Zâviyeleri", s. 392; <http://mustafaahiahi.net/mustafaahiahi/hayati/hayati.html>; <http://mufidyuksel.com/fatihte-kadiri-resmi-tekkeleri-mufid-yuksel.html>.

²⁷ Topal, "Lefke'de Osmanlı Vakıfları", s. 717.

²⁸ Çam, Mevlüt, "Kıbrıs'ta Tasavvufî Hayat", *Tarihte Kıbrıs*, Ed.: Osman Köse, Ankara, 2017, c. II, s. 792.

Yine 1316/1900 tarihli bir belgeye göre, Lefkoşa Kâdirî tekkesini tesis eden Şeyh Mehmed Efendi'nin hiçbir geliri olmayıp, müftü ve memûrîn ve ahâlî tarafından mühürlenene istidâ ile münasip maaş tahsisi istenmektedir.²⁹

1.6. Kıbrıs'ta Rifâîlik

Adada Kâdirîlik ve Rifâîliğin en belirgin izine, Kara Baba Tekkesi ve türbesinde rastlanmaktadır. Lefkoşa'nın Haydarpaşa mahallesindeki zâviyenin inşâ tarihi bilinmemektedir.

Kıbrıs'ın fethi sırasında şehit olduğu söylenen Kâdirî-Rifâî tarîkatı şeyhi Kara Baba adına yaptırılan türbe bölümü, bu tarîkat külliyesinin ilk yapısıdır. Bir ara Nakşbendiyye tarîkatına mensup şeyhlerin de postnişinlik yaptığı Kara Baba tekkesi, 1947'den sonra bakımsızlıktan yıkılmıştır. Kıbrıs'ın mübarek yerlerinden sayılan türbe, 1996 yılında tamir edilmiş ve 5 Nisan 1996 yılında ziyarete açılmıştır.³⁰

1.7. Kıbrıs'ta Tarîkat Mensubiyeti Bilinmeyen Tekke ve Türbeler

1.7.1. Hz. Ömer Tekkesi

Girne'de deniz kenarında kayalık bir mevkidedir. Tekke meşrutasındaki türbede yedi kabir bulunmaktadır. Anlatıldığına göre, Hz. Osman zamanında Kıbrıs kuşatılırken İslâm ordusunda görevli Ömer adlı komutanla onun emrindeki yedi asker, türbenin bulunduğu yerde şehit düşmüş, hemen oraya defnedilmişlerdir.³¹

1.7.2. Azîziye / Aziz (Abdülaziz) Efendi³² Tekkesi

1571 yılında Lefkoşa'nın fethi sırasında şehîd olan ordu şeyhi olan Abdülaziz Efendi'nin türbesi, Sultan II. Selim tarafından yaptırılmıştır. Sonradan mescid ve ihtiyaca cevap verecek kadar oda yapılarak tekke hâline getirilmiştir. Günümüze intikal eden mescid ve türbe, Belediye pazarı içinde yer alır. Şeyh Abdülaziz Zâviyesi, "Azîziye Tekkesi" diye de bilinir.

²⁹ Öztürk, "Başbakanlık Osmanlı Arşivine Göre Kıbrıs Tekkeleri", s. 631.

³⁰ Öztürk, "Başbakanlık Osmanlı Arşivine Göre Kıbrıs Tekkeleri", s. 629; Küçükdağ, "Kıbrıs Tekke ve Zâviyeleri", s. 391.

³¹ Küçükdağ, "Kıbrıs Tekke ve Zâviyeleri", ss. 392-393; Çam, "Kıbrıs'ta Tasavvufî Hayat", s. 792.

³² Çam, "Kıbrıs'ta Tasavvufî Hayat", s. 792.

1.7.3. Lala Mustafa Paşa Zâviyesi

Kıbrıs fâtihi Lala Mustafa Paşa'nın belirlediği vakfiye kurallarına göre, Kıbrıs'ın bir diğer önemli şehri olan Magosa'ya dışarıdan gelen misafirlerin parasız kalabilmeleri için, burada bir tekke binâsı yapılması istenmektedir.³³ Buradan da anlaşıldığına göre Lala Mustafa Paşa Zâviyesi, Magosa Kalesi içindeydi.

1.7.4. Pîrî Dede Zâviyesi

Limasol kazâsında bulunduğu kaydedilen Pîrî Dede Zâviyesi'nin adı iki arşiv belgesinde geçmektedir. Pîrî Zâviyesi olarak da anılan bu tarikat yapısının türbe bölümü Pir Ali Dede'ye ait olup, 1839'da yeniden düzenlenmiştir. Pîrî Dede Zâviyesi, muhtemelen 19. asır sonlarında yıkılmıştır. Türbe binâsı ise hâlen ayaktadır.³⁴

2. LEFKOŞA MEVLEVÎHÂNESİ

2.1. Tarihçe

Osmanlı'nın Kıbrıs'ı fethinden sonra kurulan en eski tarikat yapılarından olan Lefkoşa Mevlevîhânesi, fetihle bizzat yer alan Ahmed Paşa tarafından 1002 H. / 1593 M. yılında yaptırılmıştır. Emine Hanım adında bir muhibbânın da arsasını bağışlaması üzerine Mevlevîhâne genişletilerek kesme taşlarla inşa edilmiştir. Lefkoşa Kalesi'nin Girne Kapısı ilerisinde bugünkü Vakıflar Çarşısı yanındadır. Türbe, mescid, semâhâne, derviş odaları, mutfak ve misâfirhânededen oluşur. Mevlevîhâne, Akdeniz yolunu kullanarak hacca giden Müslümanlara, tüccarlara, yolculara ve düşkünlere hizmet ederek Kıbrıs'ta önemli bir müessese hâline gelmiştir.³⁵

³³ Küçükdağ, "Kıbrıs Tekke ve Zâviyeleri", ss. 389-390.

³⁴ Küçükdağ, "Kıbrıs Tekke ve Zâviyeleri", s. 392; Çam, "Kıbrıs'ta Tasavvufî Hayat", s. 791.

³⁵ Çam, "Kıbrıs'ta Tasavvufî Hayat", s. 785, 787; Küçükdağ, "Kıbrıs Tekke ve Zâviyeleri", s. 386; Kaya, Bayram Ali, "Lefkoşa Mevlevîhâne'nin Şâir Şeyhlerinden Siyâhî Mustafa Dede", *Kıbrıs Araştırmaları ve İncelemeleri Dergisi*, I/1, Mayıs 2017, s. 16; Gökalp, "Kıbrıs'ta Mevlevîlik: Geçmiş ve Şimdi", s. 549; Polat, Hümeysra Yaman, *Konya Mevlânâ Müzesi Arşivinde Bulunan 84 No.lu Zarf Tercümelerine Göre Konya Mevlevîhânesi İle Lefkoşa Mevlevîhânesinin İlişkileri*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Ü. Mevlâna Araştırmaları Enstitüsü, Konya 2020, s. 12.

Lefkoşa Mevlevîhânesi, 1607'de (H. 1016) Serdar Ferhat Paşa tarafından genişletilmiş ve Konya'dan mektupla "Mesnevîhan" istenmiştir. Konya'dan Mevlevîhâne'ye şeyh olarak "Seccâde-i Hazret-i Mevlânâ'dan Derviş Sa'deddin Efendi" gönderilmiştir.³⁶

Lefkoşa Mevlevîhânesi, 1822, 1847, 1934, 1963 yıllarında çeşitli onarımlar geçirmiştir. Günümüzde ise sadece kubbeli türbe ile ahşap örtülü semâhâne ve mescid bölümleri ayakta kalabilmiştir. Mevlevîhâne'nin derviş hücreleri ve mutfakı ile öteki bölümleri, faaliyetlerine son verildiği 1954 yılından sonra, 1956 yılına kadar çocuk yuvası olarak kullanılmıştır. Kısa bir dönem de Güzel Sanatlar Derneği olarak kullanılan Mevlevîhâne, 1961 yılında Konya Mevlânâ Müzesi Müdürü Mehmet Önder tarafından "Kıbrıs Türk Müzesi" olarak düzenlenmiştir. Mevlevîhâne, 1963 yılında yapılan onarımlarla ilk Türk müzesi olarak 30 Nisan 1963'te Kıbrıs Türk Etnografya Müzesi olarak hizmete açılmıştır.³⁷

8 Mart 1959'da Saray Otel'in temel atma töreninde yaptığı konuşmada, Evkaf Yüksek Meclisi Başkanı Dr. Fazıl Küçük: "Allah'ın izniyle Kıbrıs Mevlevî tekkesini de yıkacağız!" gibi büyük bir garâbet şâheseri cümleye imza atabilmiştir.³⁸

2002'ye gelindiğinde, Eski Eserler ve Müzeler Dairesi, Lefkoşa Mevlevîhânesi'ni yeniden tâdîlâtan geçirerek Mevlevî Müzesi olarak düzenlenmiş ve müze 17 Aralık 2002 Şeb-i Arûs yıldönümündeki Semâ Âyin-i Şerîfiyle yeniden açılarak yeni bir döneme girilmiştir.³⁹

2.2. Lefkoşa Mevlevîhânesi'nde Görev Yapan Şeyhler

- 1) Hacı Abdullah Efendi: 1593-1607 yılları arasında şeyhlik yapmıştır.

³⁶ Akgün, Sibel, "Kıbrıs Türk Toplumunun Siyasî ve Kültürel Hayatında Lefkoşa Mevlevîhânesi'nin Yeri", *Belleten*, Aralık 2010, c. LXXIV, sayı: 271, ss. 770-771.

³⁷ Akgün, "Kıbrıs Türk Toplumunun Siyasî ve Kültürel Hayatında Lefkoşa Mevlevîhânesi'nin Yeri", s. 773; Öztürk, "Başbakanlık Osmanlı Arşivine Göre Kıbrıs Tekkeleri", s. 626.

³⁸ Korun, Turhan, "Allah'ın İzniyle Mevlevî Tekkesini de Yıkacağız", *Poli Dergi*, 1.7.2012, <https://haberkibris.com/allahin-izniyle-mevlevi-tekkisini-de-yikacagiz-2012-07-01.html>.

³⁹ Gökarp, "Kıbrıs'ta Mevlevîlik: Geçmiş ve Şimdi", s. 553.

- 2) İbrahim Hatib Efendi: 1593-1607 yılları arasında Hâfız Mustafa Efendi ile birlikte şeyhlik yapmıştır.
- 3) Hâfız Mustafa Efendi: 1593-1607 yılları arasında İbrahim Hatib Efendi ile birlikte şeyhlik yapmıştır.⁴⁰
- 4) Karamânî Hamza Dede: Şam Mevlevîhânesi'nde şeyhlik görevini icrâ ederken Kıbrıs Mevlevîhânesi'nin inşa edilmesi üzerine oraya şeyh olarak atanmıştır. Üç yıl sonra yeniden Şam Mevlevîhânesi'ne tâyin edilmiş fakat Şam'a dönüş yolculuğunda esir düşmüştür. Mevlâna Müzesi Arşivinde yer alan bir belgede Karamanî Hamza Dede'nin Konya'dan atanan ilk şeyh olarak kayıtlara geçtiği ve vazifesine 1015/1606-07 yılında atandığı görülmektedir.⁴¹
- 5) Sa'eddin b. Muharrem Efendi (1607): Lefkoşa Mevlevîhânesi'nin Konya merkez âsitânesince atandığı bilinen ilk şeyhidir.
- 6) Dânişî Ali Dede (İlmî Dede): bir dönem sonra Kıbrıs Mevlevîhânesi'ne şeyh olarak atanmıştır. 1055/1645-46 yıllarında şeyhlik makamına geçmiştir. Kıbrıs'taki görevinden sonra Kudüs Mevlevîhânesi'ne gönderilmiştir. 1095/1683 yılında ise vefat etmiştir. Siyâhî Mustafa Dede ona intisab ederek ondan feyz almıştır.⁴²
- 7) Siyâhî Mustafa Dede: Dânişî Ali Dede'nin Kudüs Mevlevîhânesi'ne tâyiniyle boşalan şeyhlik makamına geçmiştir. Kıbrıs'taki hizmetlerinin ardından Gelibolu Mevlevîhânesi'ne tâyin olmuştur. Çanakkale'den de Mısır Mevlevîhânesi'nde çıkan bir karışıklık üzerine Mısır'a gönderilmiştir. Gerekli düzeni sağladıktan sonra tekrar ilk yeri olan Lefkoşa Mevlevîhânesi'ne gelen Siyâhî Mustafa Dede, 1122/1710 tarihinde hayata gözlerini yumarak Lefkoşa Mevlevîhânesi'ne defnedilmiştir.⁴³

⁴⁰ Cihangir, Yurdal, "Kıbrıs Lefkoşa Mevlevîhânesi, Mevlevîlik ve Mevlânâ", <https://repository.uma.ac.ir/handle/62.lefkosha.pdf>, (Erişim tarihi: 18.09.2021), s. 5; Polat, *Konya Mevlânâ Müzesi Arşivinde Bulunan 84 No.lu Zarf Tercümelerine Göre Konya Mevlevîhânesi İle Lefkoşa Mevlevîhânesinin İlişkileri*, ss. 13-14.

⁴¹ Polat, *Konya Mevlânâ Müzesi Arşivinde Bulunan 84 No.lu Zarf Tercümelerine Göre Konya Mevlevîhânesi İle Lefkoşa Mevlevîhânesinin İlişkileri*, s. 14.

⁴² Polat, *Konya Mevlânâ Müzesi Arşivinde Bulunan 84 No.lu Zarf Tercümelerine Göre Konya Mevlevîhânesi İle Lefkoşa Mevlevîhânesinin İlişkileri*, s. 14.

⁴³ Polat, *Konya Mevlânâ Müzesi Arşivinde Bulunan 84 No.lu Zarf Tercümelerine Göre Konya Mevlevîhânesi İle Lefkoşa Mevlevîhânesinin İlişkileri*, s. 16.

- 8) el-Hâc Mehmed Sabri Dede H. 1132 (M. 1719): Atanan ilk şeyh ile arasında yüz yıl kadar bir süre vardır. Bu zaman diliminde Mevlevîhâne'ye Sa'deddin Efendi'den önce olduğu gibi ya tekke vakıflarına mütevellilik edenler sahip çıkmışlar ya da kaynaklardaki boşluklar nedeniyle bunların saptanması bugüne kadar mümkün olmamıştır.
- 9) Ârif Dede (Mevlevî şeyhi Siyâhî Dede'nin oğlu, vefatı H. 1138/M. 1725).
- 10) Hızır (Handi) Dede (aslen Kıbrıslı olup vefatı, H. 1140/M. 1727).
- 11) Sadri Dede (atanma tarihi H. 1132/M. 1719).
- 12) Mehmed Ârif Dede (aslen Konyalı olup vefatı, H. 1179/M. 1765).
- 13) Seyyid Abdullah Dede (aslen Kıbrıslı olup şeyhliğe atanma yılı H. 1179/M. 1765).
- 14) Mustafa Dede (aslen Kıbrıslı olup vefat, H. 1228/M. 1813).
- 15) Feyzullah Efendi (vefatı, H. 1267/M. 1850).
- 16) Mustafa Safvet Dede (Feyzullah Efendi'nin oğlu, atanma yılı 1850).
- 17) Derviş Ali Dede (atanma yılı 1860).
- 18) Mustafa Safvet Dede ikinci kez tekrar atanmıştır (vefatı H. 1311).
- 19) Şeyh Mehmed Celâleddin Efendi (Safvet Dede'nin oğlu, vefatı 22 Eylül 1931)
- 20) Selim Dede (vefatı Ocak 1953): Halep Âsitânesi şeyhi Bâkır Çelebi tarafından tekkenin son şeyhi olarak tâyin edilmiş ve Şam'dan gelen şeyhlik vazifesini yürütmüştür.

Selim Dede'nin ölümünden sonra Şam'dan gelen oğlu Cemâleddin Efendi şeyhliğe aday gösterilse de Kıbrıs Evkaf Dairesi, Ayasofya Câmiî imametinden emekli, Hızır Tekkesi Şeyhi Mevlevîhâne âyinhanlarından Hâfız Şefik Efendi'yi 12 Ocak 1953'te Mevlevîhâne şeyhliğine atamıştır. Lefkoşa Mevlevîhânesi'nin son şeyhi olarak kayıtlarda gözüken Hâfız Şefik Efendi, 11 Kasım 1974'te vefat etmiştir.⁴⁴

⁴⁴ Akgün, "Kıbrıs Türk Toplumunun Siyasî ve Kültürel Hayatında Lefkoşa Mevlevîhânesi'nin Yeri", s. 773; ayrıca bk.: Öztürk, "Başbakanlık Osmanlı Arşivine Göre Kıbrıs Tekkeleri", s. 626; Cihangir, "Kıbrıs Lefkoşa Mevlevîhânesi, Mevlevîlik

2.3. Lefkoşa Mevlevîhânesi'nde Yetişen Şâirler

Kıbrıs'taki Lefkoşe Mevlevîhânesi'nde de yüzyıllar boyunca sanat-kâr, edib ve şâir yetiştirme hizmeti hep sürmüştür. Bu şâirlerden bazıları şunlardır:

- 1) Dânişî Ali Dede (İlmî Dede)
- 2) Siyâhî Mustafa Dede⁴⁵
- 3) Hızır (Handî) Dede
- 4) Sadrî Dede
- 5) Kaytazzâde M. Nâzım⁴⁶
- 6) Mustafa Sâkîb Dede
- 8) Tâlib Dede
- 9) Muhammed Mukim Dede
- 10) Nesib Dede
- 11) Ahmed Dede Müneccimbaşı
- 12) Derviş Lebîb
- 13) Derviş Hasîb
- 14) Ârif Dede⁴⁷

Bu sanatkârlardan Siyâhî Mustafa Dede, Mustafa Sâkîb Dede, Tâlib Dede, Muhammed Mukim Dede, Nesib Dede, Ahmed Dede Müneccimbaşı, Derviş Lebîb ve Derviş Hasîb gibi Kıbrıs dışında da kıymetli Mevlevî şâirlerin yetişmesine öncülük etmiştir. Bu şâirler, Kıbrıs dışında görev

ve Mevlânâ", s. 5. Geniş bilgi için bk.: Polat, *Konya Mevlânâ Müzesi Arşivinde Bulunan 84 No.lu Zarf Tercümelerine Göre Konya Mevlevîhânesi İle Lefkoşa Mevlevîhânesinin İlişkileri*, ss. 14-21.

⁴⁵ Geniş bilgi için bk.: Kaya, "Lefkoşa Mevlevîhâne'nin Şâir Şeyhlerinden Siyâhî Mustafa Dede", ss. 15-38.

⁴⁶ Cihangir, "Kıbrıs Lefkoşa Mevlevîhânesi, Mevlevîlik ve Mevlânâ", ss. 6-7.

⁴⁷ Genç, İlhan, "Kıbrıs Lefkoşa Mevlevîhânesi'nde Yetişmiş Mevlevî Divan Şâirleri", *II. Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi*, Cilt: 3, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Gazi Mağusa, 24-27 Kasım 1998, ss. 60-66; ayrıca bk.: Akgün, "Kıbrıs Türk Toplumunun Siyasî ve Kültürel Hayatında Lefkoşa Mevlevîhânesi'nin Yeri", 786.

yaptıkları Mevlevîhânelerde de Kıbrıs Lefkoşa Mevlevîhânesi'nin kıymetli sanatkârlarından öğrendiklerini icrâ etmişlerdir. Böylece Lefkoşa Mevlevîhânesi, sadece Kıbrıs'ta değil Kıbrıs dışında da sanat ve kültür hayatının zenginleşmesine katkıda bulunan bir kültür merkezi işlevi görmüştür.⁴⁸

2.4. Kıbrıs'ın Son Asır Siyâsî Tarihinde Lefkoşa Mevlevîhânesi

Birinci Balkan savaşının olanca hızıyla devam ettiği yıllarda (1912-1913) Kıbrıs'ta, Rumlar ile birlikte yaşamakta olan Türkler için zorlu bir süreç baş göstermeye başlamış olsa da diğer Mevlevîhâneler gibi Lefkoşa Mevlevîhânesi de desteğini göstermek için gecikmemiştir. Başlarındaki sıkıntıdan dolayı olsa gerek halk İstanbul'a büyük maddi yardımlar sağlamıştır. Kadı tarafından kısa sürede bir komisyon kurularak altı yüz lira gibi bir meblağ toplanmış ve gönderilmiştir. Bunun yanında kazalardan gelmekte olan birçok yardım parasının İstanbul'a iletimi sağlanmıştır. Lefkoşa Mevlevîhânesi şeyhi Mehmed Celâleddin Efendi ise kurulan bu komisyona öncülük ederek civar kazalardan yardım toplamak için bizzat kendisinin gittiği çeşitli arşiv belgelerinden anlaşılmaktadır.

Lefkoşa Mevlevîhânesi'nin devletin ve milletin bekası adına topladığı maddi yardımlarının yanında Kıbrıs câmilerinde, tekkelerinde, zaviyelerinde olmak üzere toplu ve şahsi her an duâ ile hemhal olmuşlardır. İslam toplulukları Buhârî-i Şerîf okumalarına ve zikirlerine de devam ettiklerine dair Celâleddin Efendi, Konya Çelebisi'ne yazı yazmıştır.⁴⁹

⁴⁸ Akgün, "Kıbrıs Türk Toplumunun Siyasî ve Kültürel Hayatında Lefkoşa Mevlevîhânesi'nin Yeri", 786.

⁴⁹ Polat, *Konya Mevlânâ Müzesi Arşivinde Bulunan 84 No.lu Zarf Tercümelerine Göre Konya Mevlevîhânesi İle Lefkoşa Mevlevîhânesinin İlişkileri*, ss. 36-38.

SONUÇ

Türk-İslâm tarihi boyunca Kıbrıs'ın bütün şehirlerinde en az bir veya daha fazla tekke bulunduğunu görüyoruz. Kıbrıs'ta Mevlevî, Bektâşî, Kâdirî, Nakşî, Rifâî ve Celvetî tarikatlarına bağlı yaklaşık 20'yi aşkın tekke kurulduğu bilinmektedir. Bazı tekkelerde Halvetî şeyhlerinin de görev yaptıkları belirlenmiştir. Böylelikle tarih boyunca Kıbrıs'ta yedi büyük tarikatın faal olduğu anlaşılmaktadır.

Tarihî süreç içerisinde Kıbrıs özelinde devlet nezdinde en itibarlı ve güvenilir iki tarikatın Mevlevîlik ve Nakşbendîlik olduğu görülmektedir. Hala Sultan Tekkesi ve kapatılan Bektâşî tekkelerinin zamanla bu iki tarikatın idaresine verilmesi, bunun en önemli göstergelerindendir.

Tekkeler ve zâviyeler, tarih içerisinde yerine getirdikleri işlevlere uygun olarak Kıbrıs'ta da adeta bir edebiyat ve sanat merkezi gibi çalışmışlardır. Sadece Lefkoşa Mevlevîhânesi örneğinde bile görüldüğü üzere pek çok edib, şâir ve sanatkâr, bu tekkelerde yetişerek hem Kıbrıs'ın ve hem de daha sonra görev yaptıkları yerlerin edebiyat, sanat ve irfan bakımından gelişmelerine önemli katkılar sunmuşlardır.

Osmanlı'nın diğer coğrafyalarında olduğu gibi, Kıbrıs'taki tekkelerde de bağlı bulunulan tarîkata ait mânevî eğitim (seyr ü sülûk) verilmesinin yanı sıra, âyende ve râvendeye (gelip geçenlere, yolculara) ve fakir fu-karâyâ da yeme içme ve diğer hizmetler sunulmuştur. Bu sebeple Kıbrıs tekkeleri, geçmişte irfan eğitimi veren kurumlar olmanın yanında fakirler, yetimler, muhtaçlar, yolcular vb. gibi toplumdaki her insana yeme-içme, barınma, giyinme, sağlık ve klinik hizmetleri de sunmuşlardır.⁵⁰

Ayrıca özellikle Birinci Balkan Harbi sırasında ve sonrasında Kıbrıs'tan pek çok yardım ile yurdun her bir köşesinden din ve devletin selâmeti adına şeyhlerden, dervişlerden, canlardan, muhibbândan coşkulu maddî-mânevî yardımlar sağlanmıştır. Milletın üzerine katı bir kasvetin düştüğü bu zaman dilimlerinde başta Mevlevîhâneler olmak üzere bütün tasavvuf kurumları / tekkeler, vatanın birlik ve beraberliğini sağlamak için

⁵⁰ Çam, "Kıbrıs'ta Tasavvufî Hayat", s. 792.

büyük gayret sarf etmişlerdir. Tarihte Kıbrıs tekkeleri, vatan toprakları uğruna her dâim devlet ve halkla birlik ve beraberlik içinde bulunmuştur.

Mevlevîhâneler, tekkeler, medreseler ve benzeri anıtsal yapılar, korunması ve yaşatılması gereken “sanat eserleri”dir. Anıtsal yapıların yeniden işlevlendirilerek canlı birer merkez olarak hizmete sunulması, bu mekânların etkili ve sürekli korunmasına da destek olmaktadır. Bu işlevlendirmeler, yapının özgün hâlini bozmayacak, yapı kimliğine zarar vermeyecek, tasarım ve iç mekân mobilyalarıyla yapının karakterini zedelemeyecek şekilde planlamalıdır. Lefkoşa Mevlevîhânesi örneğinde olduğu gibi, anıtsal yapıların yeniden işlevlendirilerek kullanıma açılması gerekmektedir. Yeniden işlevlendirmede, yapıların özgün fonksiyonu ile kullanılamadığı durumlarda, döneminin özelliklerini yansıtacak “müze” olarak kullanımı da desteklenebilir.⁵¹

Bu bağlamda dönemin Antalya Valisi sayın Münir Karaloğlu'nun gayretleriyle “yaşayan müze” konseptiyle yeniden düzenlenen Antalya Mevlevîhânesi'nde 2018 yılından beri sürdürülen etkinlikler, pek çok tarihî medrese ve tekke için olduğu gibi, restore edilerek yeniden hizmete açılan Mevlevîhâneler için de bir örneklik teşkil edebilir. Tarihteki işlevlerine uygun olarak Antalya Mevlevîhânesi ve müştemilâtında ilim ve mârifet sahibi insanlarla, bu mekânın rûhunu yeniden canlandıran ve yaşatan dersler, sohbetler, semâ âyin-i şerîfleri, mûsikî fasılları, hat, tezhip, ney, Osmanlı Türkçesi kursları gibi çeşitli etkinlikler gerçekleştirilmektedir. Şehrin ve ülkemizin sahip olduğu entelektüel birikim, “Antalya Mevlevîhânesi İrfan Meclisi” adıyla Antalyalılarla buluşturulmaktadır. Böylece kadîm geleneğimizin rûhuna uygun bir çizgide şehrin kimliğini oluşturmada ve tarih bilincinin gelişmesinde önemli katkılar sağlanmaktadır. Bugün Antalya Mevlevîhânesi, 7 gün 24 saat insanların gelip manevî havasını teneffüs edebildiği, içinde yaşadığı, yerli ve yabancı turistlerin ziyaret ettiği, lise ve üniversite öğrencilerinin gelip sohbet ettiği, kitap okuduğu, çeşitli kültürel ve sınırsal etkinliklerin icrâ edilip sergilendiği “yaşayan bir kültür ve sanat

⁵¹ Atalan, Özlem, “Mevlevîhânelerinin Yeniden İşlevlendirilmesi; Manisa, Galata ve Lefkoşa Mevlevîhâneleri Örnekleri”, *Turkish Studies*, 15 (3), Haziran 2020, ss. 1653-1654.

merkezi” konumundadır. Mevlevîhânelerin cansız ve âtıl “müzelik” bir durumda kalması yerine, Antalya Mevlevîhânesi örneğinde olduğu gibi “yaşayan müze konseptinde bir kültür ve sanat merkezi”ne dönüşmesi, bu mekânların yeniden dirilerek tarihte icrâ ettikleri işlevleri tekrar kazanmalarına vesîle olacaktır.

KAYNAKÇA

Akgün, Sibel (Aralık 2010), “Kıbrıs Türk Toplumunun Siyasî ve Kültürel Hayatında Lefkoşa Mevlevîhânesi’nin Yeri”, *Belleten*, Cilt LXXIV-Sayı 271.

Atalan, Özlem (Haziran 2020), “Mevlevîhânelerinin Yeniden İşlevlendirilmesi: Manisa, Galata ve Lefkoşa Mevlevîhâneleri Örnekleri”, *Turkish Studies*, 15 (3), ss. 1635- 1655.

Cihangir, Yurdal, “Kıbrıs Lefkoşa Mevlevîhânesi, Mevlevîlik ve Mevlânâ”, <https://repository.uma.ac.ir/62.lefkosha.pdf> (Erişim tarihi: 18.09.2021)

Çam, Mevlüt (2017), “Kıbrıs’ta Tasavvufî Hayat”, *Tarihte Kıbrıs*, Ed.: Osman Köse, c. II, Ankara, ss. 785-795.

Genç, İlhan (24-27 Kasım 1998), “Kıbrıs Lefkoşa Mevlevîhânesi’nde Yetiştirilmiş Mevlevî Divan Şairleri”, *II. Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi*, Cilt: 3, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Gazi Mağusa, ss. 59-66.

Gökarp, Kamil (2007), “Kıbrıs’ta Mevlevîlik: Geçmiş ve Şimdi”, 2. *Uluslararası Mevlânâ Sempozyumu Bildirileri*, İstanbul, ss. 547-556.

Kaya, Bayram Ali (Mayıs 2017), “Lefkoşa Mevlevîhâne’nin Şâir Şeyhlerinden Siyâhî Mustafa Dede”, *Kıbrıs Araştırmaları ve İncelemeleri Dergisi*, I/1, ss. 15-38.

Korun, Turhan (2012), “Allah’ın İzniyle Mevlevî Tekkesini de Yıkacağız”, *Poli Dergi*, 1.7.2012, <https://haberkibris.com/allahin-izniyle-mevlevi-tekkesini-de-yikacagiz-2012-07-01.html>

Küçükdağ, Yusuf (2005), “Kıbrıs Tekke ve Zâviyeleri”, *Türk Tasavvuf Araştırmaları*, Çizgi Kitâbevi, Konya.

Maden, Fahri (2017), “Kıbrıs’ta Bektâşî Tekkeleri”, *Tarihte Kıbrıs*, Ed.: Osman Köse, c. II, Ankara, ss. 661-681.

Polat, Hümeysra Yaman (2020), *Konya Mevlânâ Müzesi Arşivinde Bulunan 84 No.lu Zarf Tercümelerine Göre Konya Mevlevîhânesi İle Lefkoşa Mevlevîhânesinin İlişkileri*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Ü. Mevlâna Araştırmaları Enstitüsü, Konya.

Tarihte Kıbrıs (2017), Ed.: Osman Köse, II c., Ankara.

Topal, Mehmet (2017), “Lefke Osmanlı Vakıfları”, *Tarihte Kıbrıs*, Ed.: Osman Köse, c. II, Ankara, ss. 705-724.

Öztürk, Mehmet Cemal (2017), “Başbakanlık Osmanlı Arşivine Göre Kıbrıs Tekkeleri”, *Tarihte Kıbrıs*, Ed.: Osman Köse, c. II, Ankara, ss. 625-660.

Yılmaz, Necdet (2017), “Kıbrıs’ta Hala Sultan Tekkesi ve Son Şeyhi Musa Kâzım Efendi”, *Tarihte Kıbrıs*, Ed.: Osman Köse, c. II, Ankara, ss. 809-821.